

РЕКОМЕНДАЦІЇ ПО ВИКОРИСТАННЮ МЕТОДІВ, ТА ЗАХОДИ ДЛЯ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ БЕЗПЕКИ В УМОВАХ НАДЗВИЧАЙНИХ СИТУАЦІЙ (НА ПРИКЛАДІ ХМЕЛЬНИЦЬКОЇ ОБЛАСТІ)

У роботі розглянуто проблему забезпечення безпеки населення та території, екологічної безпеки і зменшення негативних впливів на об'єкти інфраструктури за умов виникнення надзвичайної ситуації на території Хмельницької області. Проведено аналіз нормативних та законодавчих актів, що регулюють статус потенційно небезпечних об'єктів і територій, регіональних документів, що покликані регулювати та запобігати надзвичайним ситуаціям.

Надано рекомендації щодо засобів та методів дотримання безпеки Хмельницької області завдяки забезпеченню дієвого розвитку функціонування обласної територіальної підсистеми Єдиної системи запобігання та реагування на надзвичайні ситуації техногенного та природного характеру.

Ключові слова: національна безпека, надзвичайна ситуація, захист, населення, техногенно-екологічна безпека.

Національна безпека держави стоїть сьогодні у центрі уваги більшості цивілізованих країн світу, міждержавних організацій та громадських об'єднань. Основною причиною такої уваги стало саме глобальне середовище безпеки, яке сьогодні містить у собі велику кількість загроз і викликів найрізноманітнішого характеру. Проблема забезпечення безпеки на території України постає сьогодні гостро, як ніколи. Це обумовлено не лише зовнішніми чинниками впливу, складною соціальною ситуацією, але і великою кількістю техногенних впливів на території країни, надзвичайних ситуації різного роду походження.

Перелічені умови спонукають значну увагу приділити одній з основних складових національної безпеки – екологічній безпеці України.

Проблеми екологічної безпеки у своїх роботах ґрунтовно розглядали А.Б. Качинський, В.О. Косевцов, І.М. Данилишин, А.В. Степаненко, В.І. Ізмалков. Праці згаданих вчених пов'язані з аналізом, попередженням та прогнозуванням надзвичайних ситуацій з метою запобігання погіршення стану безпеки держави.

На думку авторів доцільно розглядати, аналізувати та надавати рекомендації і втілювати їх у життя згідно територіального устрою держави, оскільки, лише на регіональному рівні можна достовірно вивчити чинники та джерела впливу на стан безпеки території.

Однією з областей, якій слід приділити особливу увагу є Хмельницька. Розміщені на її території потенційно особливо небезпечні об'єкти (Хмельницька атомна електростанція, ПАТ «Подільський цемент»), дислоковані військові об'єкти створюють високий рівень потенційної небезпеки виникнення надзвичайних ситуацій. Забезпечення безпеки та захисту населення, об'єктів економіки і національного надбання Хмельницької області від негативних наслідків надзвичайних ситуацій повинно розглядатися як невід'ємна частина регіональної політики.

Захист населення і територій держави та Хмельницької області є системою загальнодержавних заходів, які реалізуються центральними і місцевими органами виконавчої влади, виконавчими органами рад, органами управління з питань надзвичайних ситуацій та цивільного захисту, підпорядкованими їм силами та засобами підприємств, установ, організацій незалежно від форм власності, добровільними формуваннями, що забезпечують виконання організаційних, інженерно-технічних, санітарно-гігієнічних, протиепідемічних та інших заходів у сфері запобігання та ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій.

Тому для забезпечення безпеки Хмельницької області було розроблено та затверджено «Комплексну програму запобігання та зменшення впливу надзвичайних ситуацій техногенного і природного характеру у Хмельницькій області» [1].

В основу реалізації Комплексної програми запобігання та зменшення впливу надзвичайних ситуацій техногенного та природного характеру у Хмельницькій області (далі – Програма) покладено принцип захисту населення і територій, ліквідації наслідків можливих аварій та природних стихійних явищ, створення та утримання в готовності до використання за призначенням матеріальних резервів всіх рівнів в обсягах, що забезпечують відновлення нормальних умов проживання постраждалого внаслідок надзвичайних ситуацій населення області.

Програма розроблена відповідно до вимог законів України «Про захист населення і територій від надзвичайних ситуацій техногенного та природного характеру», «Про аварійно-рятувальні служби», «Про об'єкти підвищеної небезпеки», «Про страховий фонд документації України», «Про правові засади цивільного захисту», Указу Президента України від 15 червня 2001 року № 436/2001 «Про систему реагування на надзвичайні ситуації на водних об'єктах», розпорядження Президента України від 14 липня 2001 року № 190 «Про невідкладні заходи щодо запобігання загибелі людей на водних об'єктах», постанов Кабінету Міністрів України від 29 березня 2001 року № 308 «Про Порядок створення і використання матеріальних резервів для запобігання, ліквідації надзвичайних ситуацій техногенного і природного характеру та їх наслідків», від 19 серпня 2002 року № 1200 «Про затвердження Порядку забезпечення населення і особового складу невоєнізованих формувань засобами радіаційного та хімічного захисту» [1, 2, 4].

Згідно вище згаданих документів та літературних джерел на область впливають зовнішні загрози безпосередньо пов'язані з безпекою життєдіяльності населення і держави у разі розв'язання сучасної війни або локальних збройних конфліктів, виникнення глобальних техногенних екологічних катастроф за межами України (на землі, в навколоземному просторі), які можуть спричинити негативний вплив на населення та територію держави.

Внутрішні загрози пов'язані з надзвичайними ситуаціями техногенного і природного характеру або можуть бути спровоковані терористичними діями [2, 3, 6].

Для ефективного управління техногенно-екологічною безпекою на рівні Хмельницької області також необхідно впроваджувати в практичну діяльність регіональні програми техногенно-екологічної безпеки на довгостроковий період, мінімізувати загальнодержавні видатки на забезпечення техногенно-екологічної безпеки за рахунок делегування частини функцій на обласні (місцеві) бюджети та бюджети підприємств для посилення їхньої відповідальності за стан техногенно-екологічної безпеки в регіонах. Встановлено, що оптимальне застосування економічного регулювання небезпечних видів діяльності створить економічні умови за яких небезпечні підприємства будуть фінансово зацікавлені здійснювати природоохоронні заходи та впроваджувати ефективні технічні системи протиаварійного захисту обладнання. В залежності від мети виділено такі групи економічних механізмів: обмежувальні, стимулюючі та ті, що перерозподіляють ризик.

Принципи захисту впливають з основних положень Женевської конвенції щодо захисту жертв війни та додаткових протоколів до неї, можливого характеру воєнних дій, реальних можливостей держави щодо створення матеріальної бази захисту. До них належать:

- принцип безумовного примату безпеки, відповідно до якого концепція прогресу поступається місцем концепції безпеки;

- принцип ненульового (прийняттого) ризику, який полягає в намаганні досягти такого рівня ризику на підприємствах, який можна було б розглядати як прийнятний. Його параметри мають бути обгрунтовані;

- принцип плати за ризик. Розмір плати залежить від потенційної небезпеки техногенних об'єктів і є пропорційним величині можливого збитку. Ця плата може бути розумним самообмеженням споживання суспільства. Ці кошти спрямовуються на створення системи попередньої безпеки та підвищення оплати на виробництвах, де не забезпечується безпека (наприклад, вугільні шахти) та на певні виплати за ризик, що мають стимулювати проведення заходів, спрямованих на забезпечення безпеки;

– принцип добровільності, згідно з яким ніхто не має права наражати людину на ризик без її згоди;

– принцип невід’ємного права кожного на здорове довкілля. Це право має бути гарантоване і захищене законом. Даний принцип передбачає обов’язки фізичних і юридичних осіб забезпечувати таке право і проводити свою діяльність так, щоб не завдавати шкоди довкіллю;

– принцип правової забезпеченості передбачає, що всі аспекти функціонування системи захисту населення і територій регламентуються відповідними законами та іншими нормативно-правовими актами;

– принцип свободи інформації щодо безпеки людини полягає в урахуванні громадської думки під час вирішення питань щодо будівництва небезпечних підприємств;

– принцип раціональної безпеки передбачає максимально можливе економічно обґрунтоване зниження ймовірності виникнення надзвичайних ситуацій і пом’якшення їх наслідків;

– принцип превентивної безпеки – максимально можливе значення ймовірності виникнення надзвичайних ситуацій;

– принцип необхідної достатності і максимально можливого використання наявних сил і засобів визначає обсяг заходів щодо захисту населення і територій у разі загрози надзвичайних ситуацій [2, 3].

Головною метою захисту населення і територій під час надзвичайних ситуацій є забезпечення реалізації державної політики у сфері запобігання і ліквідації їх наслідків, зменшення руйнівних наслідків терористичних актів та воєнних дій.

Основними завданнями захисту населення і територій під час виникнення надзвичайної ситуації є:

– розроблення і реалізація нормативно-правових актів, додержання державних технічних норм та стандартів з питань забезпечення захисту населення і територій від наслідків надзвичайних ситуацій;

– забезпечення готовності органів управління, сил і засобів до дій, призначених для запобігання надзвичайних ситуацій та реагування на них;

– розроблення та забезпечення заходів щодо запобігання виникненню надзвичайних ситуацій;

– збирання та аналітичне опрацювання інформації про надзвичайні ситуації;

– прогнозування та оцінка соціально-економічних наслідків надзвичайних ситуацій, визначення на основі прогнозу потреби в силах, матеріально-технічних і фінансових ресурсах;

– створення, раціональне збереження і використання резервів фінансових і матеріальних ресурсів, необхідних для запобігання надзвичайних ситуацій та реагування на них;

– здійснення державної експертизи, нагляду і контролю в галузі захисту населення і територій від надзвичайних ситуацій;

– оповіщення населення про загрозу та виникнення надзвичайної ситуації і своєчасне та достовірне інформування його про наявну обстановку і вжиті заходи;

– організація захисту населення (персоналу) та надання безкоштовної медичної допомоги;

– проведення рятувальних та інших невідкладних робіт щодо ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій та організація життєзабезпечення постраждалого населення;

– здійснення заходів щодо соціального захисту постраждалого населення;

– розроблення та забезпечення цільових і науково-технічних програм, спрямованих на запобігання надзвичайних ситуацій та забезпечення сталого функціонування підприємств, установ, організацій незалежно від форм власності та підпорядкування, а також підвідомчих їм об’єктів виробничого і соціального призначення;

– реалізація визначених законодавством прав населення в галузі захисту від наслідків надзвичайних ситуацій, у тому числі осіб (чи їхніх сімей), які брали безпосередню участь в їх ліквідації;

– навчання та тренування населення способів захисту в разі виникнення надзвичайних ситуацій;

– міжнародне співробітництво у галузі захисту населення від наслідків надзвичайних ситуацій [2, 4, 7].

Одним із найважливіших завдань цивільного захисту є організація навчання населення діям під час надзвичайних ситуацій, запобіганню травматизму серед населення, надання першої невідкладної допомоги.

З метою захисту населення, зменшення втрат та шкоди економіці в разі виникнення надзвичайних ситуацій має проводитися спеціальний комплекс заходів [4, 6, 7].

Оповіщення та інформування, яке досягається завчасним створенням і підтримкою в постійній готовності загальнодержавної, територіальних та об'єктових систем оповіщення населення.

Спостереження і контроль за довкіллям, продуктами харчування і водою забезпечується створенням і підтримкою в постійній готовності загальнодержавної і територіальних систем спостереження і контролю з включенням до них існуючих сил та засобів контролю незалежно від підпорядкованості.

Укриття в захисних спорудах, якому підлягає усе населення відповідно до приналежності (працююча зміна, населення, яке проживає в небезпечних зонах, тощо), досягається створенням фонду захисних споруд.

Евакуаційні заходи, які проводяться в містах та інших населених пунктах, які мають об'єкти підвищеної небезпеки, а також у воєнний час, основним способом захисту населення є евакуація і розміщення його у позаміській зоні.

Інженерний захист проводиться з метою виконання вимог ІТЗ із питань забудови міст, розміщення ПНО, будівлі будинків, інженерних споруд та інше.

Медичний захист проводиться для зменшення ступеня ураження людей, своєчасного надання допомоги постраждалим та їх лікування, забезпечення епідемічного благополуччя в районах надзвичайних ситуацій.

Біологічний захист включає своєчасне виявлення чинників біологічного зараження, їх характеру і масштабів, проведення комплексу адміністративно-господарських, режимно-обмежувальних і спеціальних протиепідемічних та медичних заходів [3, 4, 7].

Радіаційний і хімічний захист включає заходи щодо виявлення і оцінки радіаційної та хімічної обстановки, організацію і здійснення дозиметричного та хімічного контролю, розроблення типових режимів радіаційного захисту, забезпечення засобами індивідуального захисту, організацію і проведення спеціальної обробки.

Державна експертиза проектів і рішень щодо об'єктів виробничого та соціального призначення і процесів, що можуть спричинити надзвичайні ситуації та вплинути на стан захисту населення і територій.

Державний нагляд і контроль організовується з метою перевірення повноти і якості заходів щодо запобігання надзвичайних ситуацій, забезпечення готовності органів управління, сил і засобів системи захисту населення і територій, посадових осіб до дій у разі виникнення цих ситуацій [4, 7].

Ліцензування окремих видів діяльності здійснюється з метою проведення єдиної державної політики для забезпечення життєво важливих інтересів громадян, суспільства, держави.

Декларування безпеки промислових об'єктів здійснюється з метою забезпечення контролю за додержанням заходів безпеки на всіх етапах їх введення в експлуатацію.

Сертифікація організовується і здійснюється з метою підтвердження відповідності продукції щодо встановлених вимог, включаючи контроль небезпечної продукції для життя та здоров'я людей, довкілля та майна.

Страховання здійснюється для забезпечення економічної підтримки заходів щодо запобігання надзвичайних ситуацій, які здійснюються центральними і місцевими органами виконавчої влади, виконавчими органами рад, підприємствами та організаціями незалежно від форм власності, а також страхового відшкодування збитків у разі їх виникнення [3, 6].

Для фінансового забезпечення здійснення заходів щодо підтримки оптимального рівня техногенно-екологічної безпеки населення у 2013-2020 роках необхідно в країні витратити значні кошти в першу чергу, на капітальні вкладення в підвищення технічної надійності підприємств атомної енергетики та промисловості, хімічних і целюлозо-паперових комбінатів, очисних споруд комунального господарства, сховищ колективного захисту населення від уражаючих наслідків техногенних аварій, сховищ радіоактивних відходів тощо. Вказані заходи можуть спричинити зниження ризику виникнення надзвичайних ситуацій техногенного характеру до 10^{-5} випадку в рік [4, 6, 7].

Отже, розглянувши потенційні загрози та специфіку Хмельницької області, проаналізувавши нормативну базу та регіональні документи, робимо висновок, що кінцевим результатом реалізації засобів та методів дотримання безпеки Хмельницької області є забезпечення дієвого розвитку функціонування обласної територіальної підсистеми Єдиної системи запобігання та реагування на надзвичайні ситуації техногенного та природного характеру і, внаслідок цього, зменшення витрат на ліквідацію наслідків надзвичайних ситуацій. Та рекомендуємо наступні заходи та методи:

- підвищити рівень оперативного реагування на надзвичайні ситуації, удосконалити систему управління силами та засобами аварійних формувань;
- накопичити необхідну кількість засобів індивідуального захисту населення, що проживає в зонах ураження, від вражаючої дії можливих радіаційних та хімічних аварій, не допустити отруєння та загибелі людей;
- забезпечити укомплектування аварійно-рятувальних служб та водолазно-рятувальних станцій необхідним обладнанням;
- забезпечити функціонування в області дієвої системи запобігання загибелі людей на водних об'єктах;
- своєчасно забезпечити органи влади та служби з ліквідації наслідків аварій та катастроф документацією, необхідною для проведення відбудовчих робіт на об'єктах, які мають важливе значення для сталого функціонування економіки області, об'єктах систем життєзабезпечення населення, потенційно небезпечних об'єктах, об'єктах історичної і культурної спадщини, розташованих на території області;
- підвищити обізнаність населення області вміло діяти у разі виникнення надзвичайних ситуацій.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Стратегія регіонального розвитку Хмельницької області на 2011–2020 роки. Хмельницький, 2011. – 104 с.
2. Качинський А. Перед лицем екологічних загроз: міжнародний і національний аспект екополітики / А. Качинський // Політика і час. – 1994. – № 5. – С. 73-77.
3. Качинський А. Б. Сучасні проблеми екологічної безпеки України. / А.Б. Качинський. – Київ : 1994. – 48 с.
4. Кочуров Б.И. Экологический риск и возникновение острых экологических ситуаций / Б.И. Кочуров // Изв. Росс. АН. Сер. геогр. – 1992. – № 2. – С. 22-29.
5. Дорогунцов С., Федорищева А. Виробництва підвищеного техногенного ризику – джерело формування екологічних конфліктів в Україні / С. Дорогунцов, А. Федорищева // Економіка України. – 1995. – № 9. – С. 14–23.
6. Осипов В.И. Методика оценки опасности природных катастроф // В.И. Осипов / Проблемы безопасности при чрезвычайных ситуациях. – 1993. – № 10. – С. 23-38.
7. Екологічне управління: Підручник / В. Я. Шевчук, Ю. М. Саталкін, Г. О. Білявський та ін. – К. : Либідь, 2004. – 432 с.

Рецензент: д.т.н, проф. Крайнов І.П., професор кафедри екології Хмельницького національного університету

к.пед.н., доц. Дячук А.О., к.т.н., доц. Муляр І.В.

**РЕКОМЕНДАЦИИ ПО ИСПОЛЬЗОВАНИЮ МЕТОДОВ И МЕРОПРИЯТИЯ ДЛЯ
ОБЕСПЕЧЕНИЯ БЕЗОПАСНОСТИ В УСЛОВИЯХ ЧРЕЗВЫЧАЙНЫХ СИТУАЦИЙ (НА
ПРИМЕРЕ ХМЕЛЬНИЦКОЙ ОБЛАСТИ)**

В работе рассмотрена проблема обеспечения безопасности населения и территории, экологической безопасности и уменьшения негативных воздействий на объекты инфраструктуры в условиях возникновения чрезвычайной ситуации на территории Хмельницкой области.

Даны рекомендации средствам и методам обеспечения безопасности Хмельницкой области благодаря обеспечению действенного развития функционирования областной территориальной подсистемы Единой системы предотвращения и реагирования на чрезвычайные ситуации техногенного и природного характера.

Ключевые слова: национальная безопасность, чрезвычайная ситуация, защита, население, техногенно-экологическая безопасность

Ph.D. Dyachuk A.O., Ph.D. Mulyar I.V.

**RECOMMENDATIONS ON USE OF METHODS AND TROUBLE FOR SAFETY IN
EMERGENCIES (FOR EXAMPLE KHMELNYTSKY REGION)**

The paper considers the problem of security of the population and territory, environmental safety and reduce negative impacts on the infrastructure in terms of an emergency on the territory of Khmelnytsky region.

Recommendations on the means and methods of security Khmelnytsky region by ensuring the effective functioning of the regional territorial subsystems of the Unified system of prevention and response to emergency situations of technogenic and natural character.

Keywords: national security, emergency, protection, population, technogenic and ecological safety.